

DELO

glasilo KPI za slovensko narodno manjšino



T R S T - 31. januarja 1989 - Leto XL. - Štev. 23. - Petnajstdnevnik - Quindicinale - Abbon. postale - Gruppo II/70 - 700 lir

Potreben je aktiven poseg manjšine da nas vlada ne bo spet prevarala

«Deja vu» je psihološki pojav, ki ga je vsakdo izmed nas že preizkusil: zgo-di se nekaj, nam pa se zdi, da smo to v preteklosti že doživeli. Slovenska manjšina doživlja sedaj kolektivni «deja vu», ko ji vlada obljublja, da bo v 15 dneh predstavila zakonski predlog za zaščito njenih pravic. To je namreč bistvo posega ministra za dežele Antonia Maccanica pred komisijo za ustavna vprašanja v senatu. In glej, govornice o tem, da vlada pripravlja svoj osnutek so se kakor za čudež pojavile tik pred potovanjem zunanjega ministra Andreottija v Beograd, na srečanje z jugoslovanskim zveznim sekretarjem za zunan-je zadeve Lončarjem.

Mar nas vse to ne spominja na dogodke izpred štirih let, ko je tedanji predsednik vlade Bettino Craxi skupaj z Andreottijem obiskal Beograd in ena-

ko obljubil, da bo vlada v desetih dneh pripravila svoj osnutek zaščitnega zakona. Čakali smo deset dni, nato deset mesecev, leta... Vsi vemo, kako se nam je tedaj obrestovala pasivnost čakanja.

Iz palače Minerva se medtem širijo čudni glasovi o vsebini vladnega predloga, ki je sicer tajen, a ga baje naši deželni sredinski zavezniki že vneto proučujejo in popravljajo. Prefekt Gravina, ki je skupaj s prefektom dr. Carlo Scoz in sodelavci pripravil osnutek, je v izjavi za «Primorski dnevnik» poudaril, da zakon ne bo vseboval nič manj od tega, kar že imamo. Ni dodal, ali bo v njem kaj več, vendar si odgovor lahko predstavljamo sami. Za hladno prho pa je itak poskrbel minister Andreotti z izjavo v «Borbi», češ da ni mogoče enako obravnavati Slovencev s Tržaškega in Goriškega ter prebivalce «Nadiških

dolin», ki so «še večji italijanski rodoljubi kot Italijani iz drugih pokrajin». Iz drugih virov smo tudi slišali, da se je baje vlada opredelila za nekaj, kar od bližje zelo spominja na «poenoteno besedilo» pravic, ki jih že uživamo, po znanem receptu poslanca Camberja.

V teh pogojih res ni prostora ne za navdušenje, niti za optimizem. V najboljšem primeru nas bo vladni osnutek (če ga katera izmed komponent krajevnih koalicij ne bo blokirala zaradi svoje volilne računice) v gnevu in ogorčenju tako pretresel, da bomo prisiljeni reagirati in z reakcijo prisiliti oblast, da se z nami sooča. Kajti negativno se nam zdi, da se ministru Maccanicu tokrat ni zdelo potrebno ponoviti obvez svojega predhodnika Vizzinija (tistega, ki naj bi v 10 dneh pripravil zakon za Craxija), da se bo predhodno posvetoval s predstavništvom Slovencev, preden bo osnutek formalno predložil na seji ministrskega sveta. V pogovoru sem ministra spomnil na to in nekaj je obljubil, vendar nič določenega.

Scenarijev je sedaj lahko več in prav je, da si jih ogledamo. Scenarij št. 1. Vlada Ciriaca de Mite predloži zakonski osnutek, ki je za Slovence žaljiv in odločno nesprejemljiv, vztraja na njem in združi ob njem vladne stranke. Mi se upiramo, glasujemo proti, vendar nam ga vsili. Recimo, da je to znani «koroški model» za katerega bi se vlada lahko odločila v prepričanju, da smo šibki tako Slovenci v Italiji (notranja neenotnost, pasivnost), kakor tudi matična država s svojo gospodarsko in sedaj tudi politično stisko.

Scenarij št. 2. Vlada Ciriaca de Mite predloži zakonski osnutek, ki je za nas nesprejemljiv, vendar je pripravljena na pogajanja z manjšino, vedoč, da je manjšina šibka in neenotna. Kakor cigan je, ki nam je ukredel kravo, nato pa nam jo spet proda. Vzela nam je cel kup pravic, nato pa nam jih polagoma vrača in zahteva celo, da smo ji hvaležni. Pri pogajanjih se poslužuje tudi naščevanih tržaških in drugih nacionalistov, ki orkestrirajo novo kampanjo



Rudolf Saksida: Perice

Slike v tej številki Dela so vzete iz brošure o razstavi slikarskih in grafičnih del tržaških umetnikov, ki je bila v Ljubljani leta 1950.

protislovenskega pritiska.

Scenarij št. 3. Zakonski osnutek vlade je nesprejemljiv, vendar se krajevnim nacionalistom zdi, da vsebuje preveč koristnega za Slovence. Njihov pritisk na vladne stranke pred evropskimi volitvami je tako močan, da ga vlada sploh ne formalizira in predloži, pač pa da razumeti, da časi niso še dozoreli.

Scenarij št. 4. Vladni osnutek ni tako gnusen, kot se za sedaj sliši. Je sicer nesprejemljiv, vendar je vlada pripravljena na pogajanja z manjšino in KPI. V senatni komisiji za ustavna vprašanja pride do ostrega, vendar konstruktivnega soočanja, katerega manjšina spremlja na najbolj aktiven način.

Seveda je vsakomur jasno, da bi bil četrti scenarij bolj sprejemljiv od drugih, vendar nam tudi mora biti jasno, da se politične sile ne bodo opredelile zanj samo zato, ker imamo Slovenci lepe oči. Potreben je že sedaj aktiven politični poseg vseh Slovencev in tistih demokratov, ki so iskreno z nami.

Povedali smo že, za kakšen kompromis smo. Takšen, ki naj da vsem Slovincem v Italiji (in torej v vseh treh pokrajinah, brez razlikovanja) na razpolago jasne in nedvoumne pravice. Manjšini mora zakon omogočiti neposredno soodločanje pri oblikovanju normativna in izvršilnih določil, vključno z določitvijo rokov in pogojev morebitnega postopnega uveljavljanja.

Od italijanske vlade bi si morali pričakovati, da njen predlog ne bo izpod ravni, ki je bila že predvidena s posebnim statutom londonskega memoranduma, vendar o tem zelo resno dvomimo.

«Deja vu»? No, tudi to. Lahko se tudi zgodi, da iz vsega tega ne bo nič in da nas je vlada že spet imela na norca.

Ko sem prejšnje dni prebiral papeževovo pismo o manjšinskih pravicah in pridige naših škofov, mi je kar samo ušlo: «Res je škoda, da v Italiji niso na vladi katoličani...» Kajti prav imajo jezuiti, ki so v svojem glasilu podvomili v to, da je KD prežeta s krščansko moralno.

Stojan Spetič

Darovi in prispevki

Ob poravnavi naročnine so v sklad De-la prispevali tovariši: Briščik Mario 10.000 lir, Briščik Sadko 10.000 lir, Remec Savina z Opčin 8.000 lir, Furlan Franjo iz Saleža 16.000 lir, Kočever Davorin iz Trnovce 14.000 lir, Colja Srečko iz Sosljana 3.000 lir, Sirk Viljem iz Križa 10.000 lir, Grobiša Srečko iz Nabrežine kamnolomi 8.000 lir; iz Nabrežine: Vogric Edvard 8.000 lir, Rojc Venčeslav 4.000 lir, Gabrovec Milko 3.000 lir, Sosič Ivan 13.000 lir; od Banov: Križmančič Silvio 4.000 lir, Ban Stana 4.000 lir, Covacio Ennio 9.000 lir.

Ob 15. obletnici smrti nepozabnega moža in očeta Josipa Kral darujejo žena Vera ter hči Ervina in sin Jordan z družinoma 20.000 lir za Delo.

Istituto Gramsci del Friuli-Venezia Giulia - TRIESTE
Marksistični Center CZ ZK Slovenije - LJUBLJANA

Sala Azzurra - Hotel Savoia Excelsior

Trst 9., 10., 11. februarja 1989

Reforma socializma: decentralizacija, pluralizem, demokracija.

Trije primeri:

Madžarska, Jugoslavija, Poljska

Sodelujoči:

Arduino Agnelli · Luciano Antonetti · Gaetano Arfè · Federigo Argentieri · Manuel Azcarate · Stefano Bianchini · Peter Bekeš · Mihaly Bihari · Paolo Calzini · Luciana Castellina · Francesco Cataluccio · Giorgio Conetti · Marta Dassù · Božidar Debenjak · Mojca Drčar-Murko · Marco Dogo · Tito Favaretto · François Feitö · Lisa Foa · Cinzia Franchi · Fodor Gábor · Antonio Giolitti · Adriano Guerra · Nicole Janigro · Pierre Kende · Lev Kreft · Claudia Mancina · Luigi Marcolungo · Pio Marconi · Predrag Matvejević · Miklós Molnar · Antonio Moscato · Aldo Natoli · Giorgio Negrelli · Miloš Nikolić · Valerio Ochetto · Vukašin Pavlović · Jože Pirjevec · Branko Pribičević · Michele Prospero · Alfred Reisch · Rudi Rizman · Jacques Rupnik · Giuseppe Sacco · Donald Sassoon · George Scöphlin · Zdenka Šimonovič · Vinko Trček · Giuseppe Vacca · Egidio Zacheo · Siniša Zarić · Zhang Zhiyu

PROGRAM

Četrtek, 9. februarja

- ob 16.00 uri Otvoritev
- ob 16.30 uri Uvodni referat: prof. Umberto CERRONI (Univerza v Rimu)
- ob 17.30 uri *Odmor*
- ob 17.45 uri Razprava

Petek, 10. februarja

- ob 9.00 uri «Primer Madžarske»
Referat: prof. Miklós VÁSÁRHELYI (Madžarska Akademija Znanosti)
- ob 10.30 uri *Odmor*
- ob 10.45 uri Razprava
- ob 15.00 uri «Primer Jugoslavije»
Referat: prof. Boris MAJER (SAZU)
- ob 16.30 uri *Odmor*
- ob 16.45 uri Razprava

Sobota, 11. februarja

- ob 9.00 uri «Primer Poljske»
Referat: prof. Janusz REIKOWSKI (Poljska Akademija Znanosti)
- ob 10.30 uri *Odmor*
- ob 10.45 uri Razprava
- ob 12.00 uri Zaključki: prof. Adolf BIBIČ (Univerza Edvarda Kardelja, Ljubljana)

Upravno politično podnebje na Tržaškem

Novo leto ni razjasnilo političnega in upravnega položaja v tržaški pokrajini. Petstrankarska koalicija KD-PSI-PSDI-PRI-PLI, ki vodi tržaško občinsko in pokrajinsko upravo, se zaradi notranjih trenj in sporov sploh še ni lotila konkretnega reševanja najbolj perečih upravnih vprašanj. Najbolj značilen je v tem okviru problem mestnega prometa. Med volilno kampanjo so si vodilne stranke na levo in desno polnile usta z obvezami in obljubami, ki so do sedaj ostale mrtva črka, saj se niso zavezniki sploh še sporazumeli, kdo bo pravzaprav vodil odborniški resor o prometu: ali republikanec Trauner, ali socialist Cecchini, ali pa celo župan Richetti, ki je v teh prvih mesecih dokazal, da je popolnoma ujet v strankarske spletke, ki hromijo delo občinskega odbora. Skoraj popolna paraliza prihaja do izraza tudi v pokrajinskem svetu, kjer smo bili pred kratkim priča pravi farski okrog vprašanja podpredsednika in starejšega odbornika ter jalovim polemikam med koalicijskimi partnerji. Aktualni problemi Trsta in njegove pokrajine iz dneva v dan vse bolj odločno trkajo na vrata, petstrankarska večina pa se prepira, kdo naj bo predsednik Tržaške hranilnice, Sklada za Trst, pristanišča itd. Veliko naglico, če jo lahko tako imenujemo, pa je občinska uprava pokazala pri obravnavanju (in pri zavračanju) ugovorov Bazovcev v zvezi z načrtovano lokacijo sinhrotrona. Res lepo spričevalo za župana Richettija!

Tudi v devinsko-nabrežinski občini se tamkajšnji upravitelji niso izkazali z učinkovitostjo in z velikim smislom za načrtovanje. Tudi tukaj imamo resnici na ljubo izjemo, ki jo predstavlja Sosljanski zaliv. Brezigarjevi upravi se očitno pri tem zelo mudi, kot dokazuje dejstvo, da je načrtno zavrnila vse pomembnejše ugovore, ki so jih v zvezi z urbanistično varianto in z načrti družbe Finsepol iznesli komunisti. Krajevna uprava sprejema načrte Finsepol takorekoč z zaprtimi očmi in apriori odklanja vsakršno soočanje s tistimi (med temi ni samo KPI), ki jo opozarjajo na velike nedoslednosti pri obravnavanju tega projekta.

Svetovalska skupina KPI, ki je v bistvu edina konkretno sodelovala v razpravi o ugovorih, med drugim očita županu in ostalim upraviteljem, da so se doslej slepo prilagodili težnjam in zahtevam lastnikov Sosljanskega zaliva. Temu gre še dodati vest, da Brezigar v Devinu-Nabrežini sedaj lahko računa tudi na podporo enajstega svetovalca (koalicija formalno premore konsenz polovice svetovalcev), ki je melonar Baić. Politična pomoč je za upravo (in torej tudi za SSK) očitno dobrodošla. Pri

vsem tem močno preseneča tudi zadržanje nabrežinskih socialistov. Demokristjani in Slovenska skupnost so jih prejšnjo pomlad precej grobo potisnili iz uprave, njihovo zadržanje v zvezi s Sosljanom pa je skrajno nedosledno, tako da človek res ne ve, ali so socialisti trenutno v Devinu-Nabrežini v večini ali v opoziciji. Krajevna Krščanska demokracija je vsekakor že dala vedeti, da do volitev leta 1990 PSI nima vstopa v koalicijo.

Z zelo zapletenim upravnim in političnim položajem pa se soočajo v miljski občini. Lista Frausin, ki razpolaga s polovico mandatov v občinski skupščini, je napela vse sile, da se prepreči jo razpust sveta, komisarska uprava in predčasne volitve, za kar se poteguje predvsem PSI. Na krajevni ravni so komunisti, demokristjani, republikanci in socialdemokrati pred nekaj tedni dosegli okvirni sporazum za oblikovanje no-



Lojze Spacal: Perica

ve večinske uprave. Dokument pa je ostal mrtva črka, posebno zaradi veta pokrajinskega sekretarja KD Tripanija, ki ni hotel tvegati in se je v ključnem momentu zbal izsiljevanja PSI, ki je zagrozila s krizo na tržaški občini in pokrajini. Tudi v Miljah so torej strankarske zdrahe prevladale nad interesi občanov.

Potrebujemo soočanje

Sekcije KPI so se že lotile priprav na vsedrjavni kongres, ki se letos napoveduje kot zelo bogat. Razprava med komunisti tokrat zanima najširšo javnost, o njej poročajo časopisi kot niso v zadnjih letih nikoli. To je po eni strani zelo pozitivno, saj smo bili v tem času žrtev namernega ignoriranja, kar se je tudi odrazilo na volilnih rezultatih. Novih pogledov je pa v letošnji razpravi toliko, da jih nihče ne more ignorirati. Te novosti pa niso preproste, nasprotno; včasih zadevajo v samo bistvo pojmovanja socializma in poti do njega. To pa povzroča velike dvome med samimi komunisti. In v prvi vrsti potrebo po informiranosti in soočanju s tovariši.

To je najvažnejša ugotovitev, ki je izšla iz izradno uspelega kongresa openske sekcije, ki je sklenila, da bo čimprej organizirala novo srečanje. Udeležba pri razpravi je še bolj kot množična udeležba članov dokazala, da «obnova partije» ni le geslo. Obravnavane so bile osnovne teme, kot je nujnost, da se partija otrese načela, ki bi ga lahko imenovali unanizem. Danes morajo vsi pogledi priti na dan tako med nami samimi kot v razgovoru z drugimi silami v družbi. Ali vprašanje spreminjanja pojma socializma, ki ga je v prvi vrsti povzročil neuspeh takoimenovanega realnega socializma v vzhodnih državah. Tudi tu se uveljavlja načelo, da ni bistveno, kdo je lastnik kapitalov in proizvodnih sredstev, temveč vprašanje, kdo in kako jih nadzoruje.

Italija ravno v tem pogledu potrebu-

je močno levičarsko stranko, ki bo zmoгла, zoperstaviti se rastoči moči zakulisnih skupin. V razpravi ni manjkalo niti kritik na račun partijske politike. Tako je nekdo ugotavljal, da se nadaljuje težnja po pretirani samokritičnosti do preteklih dogajanj, drugi tovariš je pa bil mnenja, da je partija opustila obrambo najšibkejših slojev in razredno zavest. Slišal se je tudi ženski glas proti načelu, da bi ženske imele eno tretjino mest v vodilnih organih partije. To utegne povzročiti med ženskami še večji odmik od aktivnega dela, ko bodo sekcije in federacije preobtežile še tiste redke ženske, ki imajo pogum, da si poleg družine in poklica naprtijo tudi politično udejstvanje, je bilo mnenje tovarišice. Kritika je šla tudi na račun iskanja sodelovanja s socialisti, ki so, po mnenju nekega tovariša, v zadnjih letih od nas mnogo bolj daleč kot določeni katoliški krogi.

Govorilo se ju tudi o krejvni stvarnosti. Partija in posebej sekcije imajo namreč odgovornost, da stalno skrbno sledijo dogajanju in pravočasno reagirajo. Prisotnost na krajevni ravni je ljudem mnogo bližja od velikih teorij in akcij, kar se je ravno na vzhodnem Krašu pokazalo, ko smo komunisti vodili rajonski svet.

Tovariš Miloš Budin je zaradi pozne ure imel zelo malo časa, da bi odgovoril na vse izražene dvome, zato je bilo kot rečeno sklenjeno, da se bo razprava nadaljevala.

Trst in njegove razvojne priložnosti

Tovariša Giorgia De Rosa, občinskega, svetovalca KPI v Trstu in deželne funkcionarja odbornišva za proračun in planiranje, smo zaprosili za objavo besedila njegovega posega na nedavnem partijskem simpziju o Trstu in njegovih razvojnih priložnostih. Rade volje nam je ustregel.

Pogosto je slišati, češ, na celotnem tržaškem ozemlju ni načrtov za zajetnejša javna dela, gospodarski razvoj, prostorsko urejanje, družbeno rast skupnosti. Je res tako? Kdor bi z očesom pozorno preletel lok, ki gre od Sosljana do Milj, bi se prepričal, da je načrtov in stvarnih zamisli kar precej, tako pri zasebnikih kot pri javnih oblasteh.

V Sosljanu je že dolgo govora o turističnih in navtičnih objektih; načrtovalec, nadvse ugleden: arhitekt Renzo Piano je avtor pariškega Beaubourga. Finančni napor po obsegu ne zaostaja: predvideni strošek znaša nad 200 milijard lir.

Pojdimo dalje — in že smo v mestu: družbi Bonifica iz skupine IRI — Italstat je dežela naročila načrtovanje obsežne preureditve odseka brega, ki gre od Čedaza do starega pristanišča, do kopališča Lanterna, da bo lahko gostil terciarne dejavnosti (turizem, navtični turizem, kulturno umetniške prireditve in razstave; pa tudi bivališča); tudi tu je na čelu obsežnega načrta (od 700 do 900 milijard lir) ugledna osebnost, tržaški arhitekt prof. Semerani.

Načrt družbe Bonifica se križa z načrti Avtonome pristaniške ustanove. Leta namerava večji del starega pristanišča opremiti za paletno prekladanje blaga: gre za načrt Adriaterminal (45, deloma že zagotovljenih milijard lir), ki uživa širok pristanek med pristaniškimi operaterji, tako med delvaci kot med podjetniki.

V staro pristanišče se je zagledala tudi italijanska finančna skupina (Zavarovalnica Generali, FIAT in dr.): na območju med 4. pomolom, kanalom in korzom Cavour se namerava lotiti dokajšnjega nepremičniškega posla (z izgradnjo opremljenih uradniških prostorov) in velike finančne operacije (z izkoriščanjem davčnih prednosti brezcarinskih pristaniških režimov).

Nekaj desetih metrov odtod, spet drug načrt. Železnica želi postajo in bližnjo okolico preurediti ter jo gospodarsko, nemara pa tudi funkcionalno privednotiti. Tudi tokrat lahko pod načrtom prebereš imeniten podpis: arhitekt Aldo Rossi šteje med najuglednejše italijanske mojstre.

Nabrežju veljajo še siceršnji predlogi: Pristaniška ustanova in Lega Navale imata v mislih številne nove priveze, kopališče Lanterna pa — pomemben izdelek neoklasičnega stavbarstva — naj bi opremili z gostilno, storitvami za pomorski turizem ter privzdignjenim razglediščem.

Tudi v mestu ne manjka načrtov: stanovanjsko gradnjo (sicer opremljeno s trgovinami, uradi in parkirišči) snujejo v starem mestu tvrdke, ki so članice CIETA (Konzorcija tržaških gradbenih tvrdk); za prestrukturiranje opernega gledališča Verdi skrbi arhitekt Tamburini, za gledališče Rossetti pa sta prevzela skrb arhitekta Celli in Tognon; tu so še prenovitev stare bolnišnice (že spet arh. Semerani, tokrat ob prof. Beguinotu) s približno osemdesetimi milijardami predračuna; nova parkirišča (ni še znano koliko, kje in na čigav račun); novi prostori za humanistične fakultete v ulici Starega lazareta v poslopih, v katerih je uradovala zavarovalnica Lloyd Adriatico, dokler se ni preselila v novi sedež pri Sv. Andreju; zraven

njega gradijo zdaj poslopje za «pomorstvo», vanj naj bi se vselil Tržaški Lloyd in prepustil drugim (komu, za kolikšen denar, kdaj?) zgodovinsko palačo na Velikem trgu.

Pod planoto zija kamnolom Faccanoni; ko ga bodo zaprli (nikoli dovolj zgodaj, kot dobro vedo Svetoivančani), naj bi se tja vselile nove, pretežno trgovske dejavnosti.

Tu so zdaj proizvodna področja: načrtujejo preureditev bivših površin Esso in Aquila, pa tudi pri škedenjski železarni se pač mora nekaj premakniti. V žaveljski industrijski coni morajo prenotivi lepo število poslopij; pri Kolonkovcu nameravajo namestiti nove poštno urade za kakih dvajset milijard lir.

Pa še Milje: že leta čaka na zeleno luč turistična pomorska pobuda na ozemlju nekdanje ladjedelnice Sv. Roka.

Kaj pa na Krasu? Dobro sta znana načrta za znanstveni park pri Padričah (laboratorijev in ustreznih storitev je za več kot 150 milijard lir) ter za sinhrotron pri Bazovici (doslej 300 milijard); vse več pa je govora tudi o natrpanosti tovarne postaje pri Fernetičih, zato jo namervajo razširiti; pri Katinari pa naj bi zrasel nov sedež medicinske fakultete.

Še vedno glede Krasa pa je vse več govora o naravnem parku, ki naj bi zanj izdelala načrt tržaška pokrajina po naročilu ter na stroške deželne uprave.

Kot kaže, načrtov ne manjka. Nekaj je torej le mogoče v tej zvezi pripomniti, ne da bi se za zdaj spustili v oceno poednih načrtov.

Gre za tisoče kubičnih metrov cementa, za množico novih javnih del, ki imata od njih prej korist naročnik in izvajalec del kot pa prostor, ki se vanj zlivajo in ga cement nepovratno uničuje. Mar bi ne bilo za mnoge od navedenih pobud smotrnejše poiskati že obstoječa, odrabljena poslopja?

Politične narave pa je drugi pomislek. Prepogosto padajo odločitve o tem, kaj, kje, in kako naj se nek objekt gradi, v odmaknjenih (recimo kar: tajnih) oblastniških prostorih mimo slehernega javnega soočanja političnih in družbenih sil in primerjanja možnih izbir. Teh predlogov ne uvrščajo v gospodarske in urbanistične načrte krajevnih uprav. Dogaja se tudi, da gradnjo začnejo, nato pa prekinejo zaradi pomanjkanja sredstev.

Potrebujemo demokratično obravnavo tehnično neoporečnih načrtov; tega pa se vladna večina otepa, pri svojem početju želi ostati «prostih rok». Pozorno in odločno se moramo postaviti po robu logiki «delitve plena» med člani vladne večine.

Tržaške komunistke pred kongresom

Komunistke se pripravljajo na pokrajinski kongres. 25. t.m. so na javnem srečanju obravnavale predkongresne dokumente, zlasti pomembne novosti v analizi in predlogih komunistov glede ženskega vprašanja.

Načelnica pokrajinske komisije Ester Pacor in članica državne komisije Giulia Rodano sta poudarili, da so komunistke v teh letih izdelale emancipacijski in osvoboditveni načrt, ki jih je popeljal skozi bogato politično izkušnjo ob nenehnem upoštevanju vsakdanjih življenjskih izkušenj žena.

Jedro tega načrta tvori pojem «spolnega razločka», sloni pa na političnem uveljavljanju medženskih razmerij v in-

stitucijah in v družbi ter na premagovanju spolne delitve dela in uveljavljanju uravnovešene zastopanosti spolov kot nujnih stopnjah pri gradnji novega sveta brez zapostavljanja, ki naj v njem enakopravno bivata moški in ženska.

V načrtu imajo še druga vprašanja: vprašanje razmerja med delovnim in življenjskim časom, graditev solidarnosti kot nepogrešljive življenjske podpore tako moškega kot ženske, preobrazbo političnega življenja v družbi ter v stranki sami. V svojem dokumentu komunistke podpirajo predlog o tretjinskem pragu ženske zastopanosti v vodstvenih telesih kot nujnem koraku k spolno uravnovešenemu zastopstvu.

Otvoritev sodnega leta

V soboto 14. januarja je bila ja tržaškem sodišču otvoritev novega sodnega leta.

Sodno leto je otvoril predsednik prizivnega sodišča, dr. Roberto Bianchini, letno poročilo je pa pripravil državni pravdnik, dr. Filoreto D'Agostino, prebral ga je pa glavni pravosodni brallec, dr. Umberto Ballarini.

Poročilo je sledila zanimiva razprava, v katero so med drugimi posegli predstavnik Višjega sodnega sveta, dr. Racheli, predstavnik ministra za pravosodje, dr. La Greca, predsednik deželnega sveta, odv. Paolo Solimbergo. Govorila je tudi tovarišica sen. Jelka Gerbec, katere poseg objavljamo v izveščku.

Začenja se novo sodno leto, ki je zelo pomembno, saj je opaziti zanimivo vrenje in nešteto poiskusov, da bi premostili težave, ki so prisotne v tako znatnem številu na področju pravosodja in s katerimi se morajo vsakodnevno soočiti sodniki in vsi, ki delujejo na tem področju, s katerimi morajo voditi računa vsi državljani, ki se obračajo na sodišče, oziroma ki z njim imajo opravka.

Na tem področju beležimo neverjetne zamude, ki ustvarjajo veliko nezadovoljstvo tako med sodniki, kakor med državljani.

Oktobra letos bo stopil v veljavo nov kazenski postopnik, ki je velikega pomena. Toda ne ve se še, če ga bo mogoče izvajati. Pristojni ministrski uradi še niso pripravili načrta za izvajanje. Poleg tega se je postopnik rodil z velikimi omejitvami, saj se za njegovo uresničenje ne predvidevajo potrebna finančna sredstva.

Če se hoče postopnik uresničiti, je treba poskrbeti za nova potrebna poslopja v tolikih mestih države, za povečanje števila pravosodnega osebja in za njegovo strokovno pripravo, za nova sredstva in pripomočke itd. Gre za zahteve, ki se postavljajo tudi v okviru dežele Furlanije-Juljske krajine in na katere je opozoril tudi državni pravdnik v svojem poročilu.

Te zahteve so seveda povezane s finančnim kritjem, toda letošnji finančni zakon je zelo skromen v tem pogledu, čeprav je KPI dosegla s svojim nastopom v parlamentu višja nakazila, v primerjavi z onimi, ki so bila predvidena v zakonskem načrtu.

Poleg tega se lahko upravičeno sprašujemo, kakšen del teh nakazil bo namenjen tukajšnjemu okrožju, saj bo verjetno večji del dodeljen «vročim» okrožjem, kjer je položaj hujši.

Zato moramo vsi odločno podpreti zahteve tukajšnjega okrožja in jih postaviti na pristojnih sedežih, vsak po svoji poti, a tudi s skupnim nastopom.

Glede na vprašanje zakonskih reform, moramo ravno tako beležiti znatne zamude, tudi v primerjavi z objubami vlade po referendumih.

Vlada še do danes ni predložila nekaj nujnih zakonskih osnutkov, kot so osnutek za pomirjevalne sodnike in za odvetniški poklic.

Vlada je sicer že predložila nekaj drugih osnutkov glede reforme okrožij, odvetniške podpore za manj premožne, civilnega pravosodja.

Vendar gre za osnutke, ki so nepopolni in povsem nezadostni in tega ne trdimo samo mi komunisti.

Glede na tukajšnje okrožje gre z zadovoljstvom beležiti, da se je število dokončanih sodnih razprav znatno povečalo v primerjavi s preteklostjo. To gre pripisati požrtvovalnemu delu in zavesti sodnikov in drugih operaterjev tega področja. Vendar ne smemo podcenjevati velikih zamud, s katerimi se začinjajo razprave in velikega števila postopkov, ki čakajo na razpravo in ki v tukajšnjem okrožju zahtevajo po besedah državnega pravdnika ustanovitev tretje kazenske sekcije pri prizivnem sodišču.

Lahko govorimo tudi o ustanovitvi te tretje sekcije, vendar upoštevati je treba, da bi znatno olajšalo položaj imenovanje pomirjevalnih sodnikov.

Komunisti postavljamo to imenovanje prioritarno, med vprašanja, ki jih je treba nujno rešiti. Zato smo v tej zvezi tudi predložili zakonski osnutek. Nujno je, da ga predloži tudi vlada in da se tudi druge politične stranke nemudoma obvežejo v tem smislu. Šlo bi po našem predlogu za sodnike izven rednih organikov, ki naj bi dobivali pristojbino na podlagi opravljenega dela. Potrebna pa bi bila namestitve velikega števila pomirjevalnih sodnikov in sicer od dvajset do tridesetisoč, da bi mogli razrešiti kup postopkov, ki čakajo na obravnavo. Seveda pomirjevalni sodniki bi mogli obravnavati postopke, ki ne zahtevajo tehnično pravosodne sposobnosti in priprave rednih sodnikov (magistrati di carriera). Tem bi pa bila prepuščena obravnavna postopkov, ki so bolj zapleteni in ki omenjeno tehnično pravosodno pripravo zahtevajo.

Skupno bi se morali lotiti pregleda dosedanjih okrožij, ki so stara že približno sto let in ki zahtevajo reformo. Če se ne izvede te reforme, se ne na noben način ne bo uspelo uresničiti novega kazenskega postopnika. Toda treba je prenesti vladni predlog, ki je zelo pomanjkljiv in preiti na splošno reorganizacijo okrožij, na kar vlada ni dovolj pomislila (zato smo v poslanski zbornici glasovali proti predloženemu predlogu!).

O tem vprašanju se moramo pogovoriti tudi v tukajšnjem okrožju.

V tem okrožju tudi ne gre pozabiti na

značilnosti naših krajev in na obmejno lego okrožja samega ter na potrebo po rabi slovenskega jezika pri sodnih postopkih. To se sicer delno že izvaja. Vendar je treba misliti tudi na ponovno imenovanje slovenskega častnega podpretorja, kakor je bilo že v preteklosti in kar je potem izpadlo iz nepojasnjenih razlogov.

No, glede na potrebo pravosodja smo se komunisti močno obvezali in sledimo tem potrebam na vseh sedežih, kjer smo prisotni in kjer o teh zadevah moremo spregovoriti.

Že januarja lanskega leta smo predlagali načrt za provosodje, o katerem smo se soočili tudi z mnogimi operaterji področja. Predlagali smo tudi, naj bi se prvoto rešilo vprašanja civilnega postopnika, pomirjevalnih sodnikov, odvetniške pomoči za manj premožne, in naj bi se sprejelo nova zakonska določila za zaščito osebne svobode v kazenskem postopniku.

Predlagali smo izredno nakazilo tisoč milijard lir za strukture, sredstva, poslopja, ki so potrebni za uresničenje novega kazenskega postopnika, ter za splošen informativni sistem in zato, da bi vsak sodnik mogel razpolagati s svojim uradom, kar se danes ne dogaja.

Tudi smo predložili v parlamentu kakih trideset zakonskih osnutkov o pravicah do obrambe, pravosodni ureditvi, civilnem in kazenskem pravosodju ter vprašanju mladoletnikov.

V tem smislu bi se morale obvezati tudi druge politične stranke, zato da se skupno izvojujejo potrebna zakonodaja in sredstva za boljše poslovanje sodstva v Italiji in pri nas.

To je tudi želja vseh, ki se neposredno ukvarjajo s področjem pravosodja.

Navsezadnje gre za zahteve, ki so vključene tudi v skupni platformi, ki so jo sprejeli Vsedrjavno združenje sodnikov in organizacije odvetnikov. To srečanje in sodelovanje med sodniki in odvetniki je izrednega pomena v okviru naporov za premostitev težav na pravosodnem področju ter velikega pomena je zato omenjena skupna platforma.

Potrebno je, da jo od zunaj podprejo vse socialne in politične sile, ki čuti-jo, da se mora v državi uveljaviti pravica, ki naj odgovarja dejanskim potrebam.

Naša partija se bo še naprej trudila v tem smislu tako v vsedrjavnem merilu, kot v okviru tukajšnjega okrožja. Pripravljeni smo tudi na skupne posege, če se pojavi potreba.

Vsekakor je nujen močan javni pritisk vseh, ki jim je pri srcu poslovanje pravosodja v državi in ki se zavedajo, da se pravica mora izražati ob zaščiti pravic državljanov, na podlagi ustave in demokratičnih načel, na katerih sloni republika.

Alternativa, politične stranke, katoliški svet

Vsedrjavni tajnik KPI Achille Occhetto o revolucionarni dediščini zadnjih dveh stoletij ter o novi smeri KPI v intervjuju za tednik «L'Espresso» ter v pogovoru s poslušalci partijske postaje «Italia Radio».

Dlje od liberalizma in marksizma

V zgodovinskih prelomnicah odkrivamo celo povsem nasprotujoče si stopnje, zato ni mogoče o njih izrekat absolutnih sodb; KPI se ima za dedinjo «Odloka o pravicah človeka in državljanov» iz avgusta 1789, ker proglašča «občo veljavnost demokracije», pač načela, ki smo se mu italijanski komunisti zavezali.

Oktohrska revolucija je sicer izkrčila pot osvobajanju celih predelov človeštva, ki so ga tlačile in izkoriščale nasilne vladavine. Spregovorila je v obče razumljivem jeziku vsem narodom tretjega sveta: toda zapletla se je v protislovno razmerje do vprašanj, ki jih zastavlja zapadna družba; protislovja med svobodo in enakostjo, ki ga je bila izpostavila francoska revolucija, ne le da ni razrešila, narobe, še bolj ga je zaostрила z napenjanjem plati «enakosti». To je še danes odprto vprašanje sodobnih družb: spojitve obeh vrednot. Zaveš to tem je doslej izpričal le en državnik, Gorbačov, ko je pred skupščino OZN dejal: «Obe revoluciji, leta 1783 in 1917, sta s svojo izjemno udarno močjo preusmerili tok človeške zgodovine. Toda kdor se sklicuje zgolj na eno ali na drugo, se do rešitev za današnjost ne more dokapati, kajti ne prva ne druga ne zadoščata več nalogam sedanosti». V tem vidim «prevrednotenje» oktobrske revolucije. Skromneje sem to misel sam izrekel pred letom dni; v besedah voditelja SZ pa izzveni misel v svetovni razsežnosti.

Jakobinci — po njih se je zgledovalo komunistično gibanje leninskega kova — so na čelo revolucije stopili ob njenem «samopoveličevanju» in obrodili bodisi zlo (korenine totalitarizma) kot vrlino (oblikovanje novih vrednot). Toda nobeno jakobinstvo, nobena revolucija ne vzdrži kot vsakdanjost... Utopija ne more prevzeti vladanja, ne da bi se prelevila, sicer so posledice tragične.

Sleherna revolucija meni o sebi, da pomeni dopolnitev obdobja revolucij in temelj dokončnega kraljestva Svobode. Toda kraljestva Svobode ni še nihče ustvaril. Konec je dobe nasilnih revolucij, začenja se doba nenasilnih revolucij.

Prava, velika nenasilna revolucija, ki je danes v svetu nujna, tako na Vzhodu kot na Zapadu, terja raztegnitev demokracije čez sleherno oblast ob novih oblikah javnega udeleževanja. Spreminjajoči se svet terja novih oblik vladanja, urejanja in nadzora. Terja jih v nad-



Lojze Spacal: Kraševka

nacionalnem merilu (konkretno: Združene države Evrope) spričo internacionalizacije koncernov in krize nacionalnih držav. Čas je, da na Zapadu, koder je zavlada politična demokracija, zavlada še gospodarska demokracija. Današnjemu sovražniku je ime: koncentracija oblasti.

Vprašanje nastopa KPI na evropskih volitvah ob drugih silah pod novo zastavo sicer še ni dozorelo, nakazuje pa vendar pravo smer: razmejitev širšega območja shajanja raznovrstnih, laičnih in katoliških sil. Ko nam to uspe, ne bo težko omisliti si ustreznih simbolov.

Bodočnost čaka tistega, ki bo zupustil obzorja leta 1789 in 1917 in doumel, da je na temelju vrednot francoske revolucije potrebno na novo domisliti razmerje med svobodo in enakostjo. Niti liberalizem, niti marksizem nista s svojimi shemami več kos našim, daleč kompleksnejšim družbam. V ta namen pretresamo vso naso politično tradicijo.

V: Končno govore o nas in naših pobudah: Cirillo, Irpinia, Fiat, mamila...

O: Ne zameri, če ti vpadam v besedo, toda spomnil si me nečesa, kar mi res leži na srcu. Rad bi vse, ki s tabo delijo to mnenje, naše tovariše, druge sile napredka, povabil, naj ne ostanejo zgolj pri ploskanju. Važno je, sprožiti novo množično ustvarjalnost: želimo, da bi naše obsodbe, naši predlogi postali povod za tisočero političnih pobud. Nove smeri ne more zagotoviti zgolj spektakularnost pobud. Važno je seveda, da sproti «vodimo žogo», toda potrebujemo kaj več od samih gledalcev ter njihovega ploskanja ali žvižganja...

V: Že, toda važni so tudi namigi «iz centra». Vprašati pa sem te mislil, ali drži — kot trdijo nekateri časopisi —, da si v intervjuju o francoski revoluciji sprivil marksizem na podstrešje?

O: Še sanja se mi ne. Naj opozorim, da je mladi Gramsci o oktobrski revoluciji dejal, da gre za «revolucijo zoper Kapital», zoper Marksov tekst, saj je napovedi marksizma preklicala. Noben časopis ni tedaj Gramsciju očital, da je sprivil marksizem na podstrešje. Mnenja sem, da sta marksizem in liberalizem vgrajena v sodobno kulturo, trdim pa, da moramo dlje od njiju. Marx sam je bil tega mnenja, saj ni bil talmudist. Zato smo dediči obeh revolucij, leta 1789 in leta 1917, toda, kot je dejal Gorbačov, sklicevati se zgolj na eno ali na drugo, v današnjih, kompleksnih družbah ne zadostuje. Potrebni smo novih, globljih preudarkov. Če pa kdo misli, da ne potrebuje ničesar novega, naj prosim izvoli, naj poskusi!

V: Ime mi je Cifatte; sodim med vernike, ki so na začetku sedemdesetih let stopili v KPI. Zakaj bi o velikih vprašanjih sodobnega sveta, o miru, okolju, dialogu, tajnik KPI ne zaprosil za srečanje s papežem? Zdi se mi, da so razmere dozorele...

O: Globoko soglašam s potrebo po ponovnem razmahu dialoga s katoliškim svetom na vseh ravneh. Pravzaprav lahko napovem, da se bom v kratkem srečal s pomembnimi osebnostmi katoliškega sveta. Seveda sem kadarkoli pripravljen na srečanje s papežem. Če bi se izkazalo za možno, bi se imel za srečnega in počaščenega.

V: Sem članica partije, soglašam s Listino žena. Tudi druge stranke odkrivajo zdaj pravice žena. Po čem se KPI v tem odlikuje?

O: Drugi komajda zmorejo trditev, da je treba ženskam pravice priznati. Kaj takega...! Naše stališče je korenitejše, saj osvaja stališča, ki so jih ženske domislile z lastnim preudarkom o «spolnem razločku» kot vrednoti. S tem segamo onkraj same emancipacije, se pravi gole enakopravnosti ženske in moškega pred zakonom. Odtod predlogi po globokih družbenih preureditvah: od delovnega časa do možnosti, da bi tudi moški tvorno sodelovali pri vzgoji otrok ter vseh tistih dejavnostih, ki sodijo v območje človekove reprodukcije in že stoletja bremenijo vlogo ženske.

«Mal comune mezzo gaudio...»

Iz Primorskega dnevnika 25. t.m.: Naslov: Zaradi afere Moncini - Včeraj proces proti uredniku Piccola.

Iz zadnjega odstavka istega članka: Na sodišču se je v prejšnjih dneh znašel tudi bivši odgovorni urednik Primorskega dnevnika... ker med zadnjo volilno kampanjo ni objavil nekega popravka bivšega občinskega svetovalca Paola Parovela, čeprav mu je to ukazal tržaški pretor.

Pogovor z Ivanom Verčem

Profesor Ivan Verč, ravnatelj Inštituta za slovansko filologijo na tržaški univerzi, je v 80. številki Nove Revije v obširnem intervjuju odgoril na niz vprašanj o razmerju Slovencev v Italiji do dogajanj v Sloveniji in v Jugoslaviji. V njegovem razmišljanju je mogoče zaslediti marsikatero zanimivo sozvočje s kulturno — politično tematizacijo v predkongresnih dokumentih KPI. Čeprav je intervju nastal pred priobčitvijo le — teh, pa ga le smemo uvrstiti v kontekst naše predkongresne razprave. Ker zaide Nova Revija le v maloštevilne zamejske roke, je uredništvo Dela sklenilo, da ga svojim bralcem v celoti posreduje.

Avtor je v objavo prijazno privolil. Izrazil pa je obenem tankočutno skrb, da bi — povsem mimo njegovih namer — kritična ost, ki jo je v intervjuju vperil v izkušnjo kališkega tabora in tistega rokava levičarskega toka v zamejstvu, ki mu je bilo prihranjeno krpanje raztrganin z Jugoslavijo, ne vzbudil med nekaterimi bralci Dela val nekritičnega zadoščanja in samozadovoljstva. Kakor se nam po eni strani pomislek sploh ne zdi iz trte izvit, tako po drugi strani menimo, da ne odtehta protiarumentov.

Ne le tistega, da je KPI z vso slovesnostjo, uradnostjo in samokritičnostjo že zdavnaj obsodila informbirojevsko izobčenje jugoslovanskih komunistov (vsekakor pred tistimi «šestdesetimi le-

ti», za katere je neka ljubljanska časnikarka — v očitek ZK zavoljo njenih stikov s KPI in v zagovor ZSMS zaradi njenega flirta s Pannello — prav pred kratkim zapisala, da so še tedaj italijanski komunisti zmerjali jugoslovanske s titofašizmom...). Pa tudi ne tistega, da so mnogi, danes pač starejši tovariši, ki so se bili s partijo leta 1948 razšli, vrnili tudi na vodilna in ugledna mesta v naših vrstah in da so se jim, po letu 1968, pridružili na teh mestih tudi tovariši, ki jih po družinskem, kulturnem poreklu smemo prištevati h katoliškemu taboru, po osebni prepričanju pa med vernike.

Glavni argument je pač ta, da ni mogoče partijske preteklosti, kot tudi ne zgodovine sploh, prilikovati premici ali sklenjeni krivulji. Odklonov, zasukov in prelomnic v preteklosti slovenskih komunistov na Tržaškem ne manjka. Mar ni že leto 1948, mimo spora s Titom, a spet ne čisto brez zveze z njim, pomenilo prehoda od kadrovske, avangardne stranke k stranki z množičnim članstvom, ki pristaja (tudi zoper lastno prepričanje...? — vredno razmisleka!) na enakopravno merjenje moči in programov na občasnih, splošnih volitvah? Pa leto 1956, ko so zlasti še slovenski komunisti na Tržaškem, še pred formalno združitvijo s KPI, osvojili načela 8. kongresa KPI (nacionalno, parlamentarno, ustavno pot v socializem)? Pa obsodba vdora na Čehoslovaško, evroko-

munizem, obsodba vdora v Afganistan in pritiskov na Poljsko, sodba o usahnitvi gonilne moči oktobrske revolucije in avtokritični poudarki o stališčih KPI do madžarske krize leta 1956, tja do vpreženosti v evropsko levico?

Ob vsem tem je mogoče le sila pogojno govoriti o kakršnemkoli premočrtnem poreklu slovenskih komunistov na Tržaškem. V kolikor pa je to mogoče, sodim, da je tudi zanje primerno, da ga sproti izpostavljajo kritičnemu razčlenjevanju in preudarku.

Ne gre za nikakršno «odrekanje» ali «preklincevanje». Otročje početje je, da si zakriješ oči v prepričanju, da te tako tudi drugi ne vidijo. Toda politični sili, ki bi se brezskrbno predajala plavanju na gladani sedanjosti, bodočnost ne more biti naklonjena.

Profesorju Verču smo zato hvaležni tudi za neravnodušnost, da, tudi vznemirjenost, ki jo pri bralcu budi.

Ravel Kodrič

Vloga Slovencev v Jugoslaviji se v današnjem času naglo spreminja. Kulturniško sklicevanje na Srednjo Evropo, deklaracije slovenskih gospodarstvenikov, ki vidijo perspektivo edinole v Evropi, ob vedno močnejšem unitarističnem naročju Jugoslavije, kolonialističnih pozicijah vojaškega sodstva in državne drugorazrednosti slovenskega jezika, vse to potiska Slovence na pozicije manjšine v lastni državi. Sanje o Evropi se tako nezadržno spreminjajo v moro. V Srednji Evropi pa Slovenci vendarle že živijo, seveda tisti, ki so ostali onstran jugoslovanske meje. In to je bila tema našega pogovora z Ivanom Verčem.

Ivan Verč se je rodil v Trstu leta 1950. Na Fakulteti za tuje jezike in književnosti tržaške univerze je diplomiral iz rusistike, nato pa se je kot štipendist izpopolnjeval v stroki najprej v Moskvi, kasneje pa v Ljubljani. Od leta 1978 do 1983 je poučeval ruski jezik in književnost na Pedagoški fakulteti univerze v Sassariju, nato pa na Filozofski fakulteti tržaške univerze, kjer je danes ravnatelj Inštituta za slovansko filologijo. Njegovo strokovno področje je razvoj ruskega romana, veliko se je ukvarjal tudi z literarnoteoretskimi vprašanji, svoja dela pa je objavljaval v znanstvenih revijah ZDA, Madžarske in Francije ter seveda Italije in Jugoslavije. V preteklem letu je sodeloval pri izdaji zanimive knjige Ednina, dvojina, večina (Založba ZTT), ki jo je skupina avtorjev napisala na temo problematike manjšine.

Zorn: Ali se je odnos manjšinca do Jugoslavije in Slovenije v poslednjih letih drastičnih političnih, družbenih in gospodarskih razmer v matici spremenil?

Ne glede na to, kako se ta odnos zgodovinsko in generacijsko spreminja?

Verč: Odnos Slovencev v Italiji do matične domovine je precej razvejen in ga ni mogoče enostransko določati zgolj v nacionalnem ali ozko političnem smislu.



Jože Cesar: Šivilje

Novejša generacija upravičeno postavlja v ospredje že sam pojem »domovine«: če je to kraj, kjer sem se rodil, kjer so moje kulturne korenine in kjer živim v skladu z družbeno-kulturnim prostorom, ki ga določa, potem ni nobenega dvoma, da sta moja domovina Trst in z njim Italija. Ta trditev med drugim temelji tudi na dejstvu, da sta pojma »Slovenec v Italiji« in »Jugoslavija« skupna le v nekem abstraktnem, idealnem smislu, kot težnja k uresničitvi zgodovinskega in nacionalnega projekta; dejansko pa se je ta težnja udejanila le za kratko dobo 40 dni ob prihodu (in odhodu) jugoslovanskih čet v Trst ob koncu druge svetovne vojne. Če človek pomisli, da smo na tej zemlji že dolga stoletja, potem je tudi jasno, da 40 dni pripadnosti Jugoslaviji ni nobena realna doba, ki bi lahko zakoreninila trdnejše vezi med nacionalnim subjektom in državno pripadnostjo. Poleg tega ne smemo pozabiti, da je bila v enačenju nacija-država prisotna tudi ideološko-politična opredelitev, ki je tako rekoč a priori hromila možnost, da bi se vsi Slovenci v Italiji spoznavali v novi državi. Labilnost tega odnosa je pripomogla k večanju razlik med nami in osrednjo Slovenijo (ki je v naših očeh obnem Jugoslavija), novejša generacija, ki vojnih travm ni doživela, pa se zaveda predvsem širših družbeno-kulturnih oziroma bivanjskih razlik. Te pa so po mojem mnenju veliko pomembnejše ali, če želite, usodnejše od vseh političnih razprtij.

Začnimo kar pri definicijah: »zamejec« je beseda-pojem, ki postavlja »mejo« kot osnovno kategorijo določanja zgodovinskega subjekta. Prav tako beseda-pojem »manjšinec« določa človeka le na podlagi njegove nacionalne komponente in sploh ne upošteva dejstva, da je človek, tako skupinsko kot individualno, rezultat globljih notranjih silnic in zunanjih vplivov, ki jih ni mogoče enostransko določati »od zunaj«. Osebnostno menim, da sta besedi »zamejec« in »manjšinec« okrnjen in zato krivičen prevod zgodovinskega mišljenja, ki ima svoje korenine v preteklosti, pravzaprav v danes že preživeli preteklosti 19. stoletja, v katerem je bil človek le »objektivni« element zgodovinskih, nacionalnih ali ideoloških vizij (skratka: »ideje«). Na pragu leta 1992 je to mišljenje ne le anahronistično, ampak tudi nevarno, saj postavlja Slovence v Italiji v neljub položaj, v katerem prevladujejo ambivalentne silnice, ki dejansko zavirajo njegov sproščeni razvoj. Tu seveda govorim kot pripadnik tistega sveta in tiste družbene kulture, ki meje postopoma odpravljajo, pri čemer ne prihaja do zanikanja narodnostne specifičnosti (pomislimo le na »zgodovinska« sovražnika Francijo in Nemčijo), in ki v tej perspektivi živi in dela. Prav nič si ne morem pomagati, če Jugoslavija v ta svet ne sodi (vsaj do danes ni sodila).

V odnosih med manjšino in matico je igra sedaj v rokah Jugoslavije: od njene demokratične in gospodarske reforme je odvisno, ali se bo znala približati manjšini v Italiji ali pa se bo od nje še bolj oddaljila. Eno je namreč neizpodbitno: Slovenci v Italiji živimo v Italiji, v gospodarskem in kulturnem svetu Evropske gospodarske skupnosti, in ta pripadnost prinaša s seboj različne posledice. Dvomim, da bi lahko katera koli na-

cionalna ali ideološka vizija danes prevladala nad zavestjo pripadnosti zahodnoevropskemu svetu.

Zorn: *Kako torej v tej spremenjeni »zamejski« zavesti gledate na dogajanje v Jugoslaviji?*

Verč: Mislim, da bi bilo treba razlikovati dve ravni razmišljanja. Kot sem že dejal, je razvoj pozitivnih odnosov med Jugoslavijo in Slovenci v Italiji odvisen predvsem od Jugoslavije same. In zato resno dvomim, da moremo Slovenci v Italiji odigrati odločilno vlogo. Če trezno gledam na celotno situacijo, se zavedam, da smo v tem kontekstu pasivni dejavnik: pozitivne spremembe v Jugoslaviji bi Slovincem v Italiji lahko odprle pot k večjemu družbeno-kulturnemu identificiranju s Slovenijo, kar bi bilo izredno pomembno za proces samopotrjevanja, negativna, avtoritarna rešitev jugoslovanske krize pa bi oddaljenost med obema svetovoma še potencirala. Verjetno prvič v zgodovini se negativna jugoslovanska stvarnost kaže z našega zornega kota kot nezanimljiv faktor asimilacije, saj je brisanje zavesti o pripad-



Bogdan Grom: Dekleta se odpravljajo

nosti širšemu slovenskemu kulturnemu in družbenemu svetu (ki ga danes ni mogoče ločiti od jugoslovanskega) v »naravnih« raznarodovalnih procesih, proti katerim imamo veliko manj obrambnih sredstev kot pa proti »nasilnim« procesom asimilacije, ki jih skorajda ne poznamo več, odločilnega pomena. Po eni strani gre torej za vprašanje o razvoju Jugoslavije same — ta bo svoje probleme lahko rešila le sama — po drugi pa o posledicah, ki jih ta razvoj (negativni ali pozitivni) lahko ima na življenje Slovincem v Italiji.

Zorn: *Spremembe v Jugoslaviji, posebaj položaj Slovencev v lastni državi, so torej pomembne tudi za Slovence v Italiji. Ali si Slovenci v obeh državah vendarle ne postavljamo vedno bolj podobni po položaju, če seveda odštejemo realno gospodarsko moč matic, ki nas nekoliko še drži na političnem površju v državi?*

Verč: Gledano s tega zornega kota, mi seveda ni vseeno, kaj se v Jugoslaviji dogaja. Z eksistencialnega vidika me skrbi vprašanje enakopravnosti slovenskega je-

zika, ki je zame toliko bolj boleče, ker neposredno vpliva na nerešena vprašanja jezikovne enakopravnosti pri nas v Italiji. Kako naj Jugoslavija štiti in zahteva spoštovanje pravic Slovencev v Italiji, ko pa sama ni sposobna uveljaviti enakopravnosti jezikov znotraj lastne države? To, kar se z jezikovnega in nacionalnega vidika dogaja v Jugoslaviji, je le voda na mlin vsem tistim nacionalističnim težnjam, ki se pri nas upirajo sleherni rešitvi nacionalnega vprašanja Slovencev v Italiji. Ni naključje, da se pri nas že širijo tendenciozni glasovi o tem, kako smo Slovenci v Italiji v bistvu bolj zaščiteni od Slovencev v Jugoslaviji. To so seveda ekstremna, zlonamerna namigovanja, zato me tudi relativno vznemirjajo. Veliko bolj me skrbi jugoslovanska »iluzija«, da lahko Jugoslavija sploh vpliva na pozitivno rešitev naših problemov. Realno dejstvo je pač, da je danes Jugoslavija na mednarodnem prizorišču v absolutno podrejenem položaju in da ne more ničesar zahtevati, saj jo ima Italija predvsem za »vzhod«, državo (sicer posebnega) realnega socializma, ki potrebuje pomoč. Italijansko javno mnenje je namreč že zdavnaj pozabilo na jugoslovansko »različnost«, zaradi spremenjenih mednarodnih odnosov med velesilama pa sta »neuvrščena« in »samoupravljanje« nezanimivi politični kategoriji, ki ju ni več mogoče uporabljati kot protiutež sovjetskemu hegemonističnemu modelu. Italijansko časopisje obravnava danes Jugoslavijo pod skupnim naslovom »kriza na vzhodu« in jo postavlja skorajda na isto raven z drugimi socialističnimi državami, tako z gospodarskega kot tudi z nacionalnega vidika (nerešeni nacionalni problemi med republikami in na Kosovu se v očeh italijanskega javnega mnenja prav v ničemer ne razlikujejo od nerešenih problemov nacionalnosti v drugih socialističnih državah, na primer v Sovjetski zvezi). S tem pogledom in posploševanju se sicer lahko le delno strinjamo, dejstvo pa je, da je pogled na Jugoslavijo z Zahoda pogled razvite družbe, ki se zaveda svoje politične in gospodarske moči (Italija je na 5. mestu med gospodarskimi svetovnimi velesilami), na nerazvito družbo. Prepričan je, da bo Zahod Jugoslaviji zaradi njene strateške in politične specifičnosti kaj »daroval«, je po mojem mnenju neutemeljeno. Že spet je odvisno od Jugoslavije same, ali lahko živi brez Zahodne Evrope ali ne, ali bo naredila odločilen korak ali pa se bo kar sama potpisnila v položaj, ki že meji na položaj tretjega sveta.

Ves ta kontekst je pač treba upoštevati, če hočemo razumeti, kako danes Slovenci v Italiji sledimo jugoslovanskim dogodkom. V veliki večini primerov se namreč naš »manjšinski« pogled pokriva s splošnim »zahodnim« pogledom na Jugoslavijo. Ne glede na politično prepričanje je Slovenec v Italiji (od komunističnega do liberalca) popolnoma zraščena z zahodno družbeno-kulturno civilizacijo, do katere je seveda lahko tudi kritičen; to pa ne pomeni, da bi hotel ta svet, v katerem živi in se spoznava, zamenjati z drugim. Enotavno povedano, Slovincu v Italiji še sanja ne, da bi prišel pod (današnje) Jugoslavijo.

Ob tem »negativnem« pogledu obstaja seveda tudi pozitivni: zadnji dogodki v Sloveniji, v katerih je opaziti prizadeva-

nja za civilno, demokratično in pravno državo, so slovenski narod ponesli v središče zahodnega zanimanja. »Biti Slovenec« je na zahodu nenadoma postala vrednota, ki krepi tudi samozavest Slovencev v Italiji. Povsem upravičeno lahko trdim, da je v zahodni recepciji slovensko demokratično gibanje bistveno bolj pripomoglo k izoblikovanju védenja in mnenja o Slovencih kot pa vse peticije, resolucije in slavnostne izjave zadnjih štirih desetletij. Novo, pozitivno vrednotenje slovenskega naroda in njegove bitke za drugačne gospodarske in politične odnose znotraj Jugoslavije ima lahko le pozitivne posledice za razvoj odnosov med Italijo in slovensko manjšino, ki je v očeh Italije ne le minoritarna narodna skupnost, ampak tudi od Jugoslavije vse preveč odvisna politično-družbena grupacija.

Zorn: Od česa je odvisen tovrstni italijanski pogled na slovensko narodnostno skupnost v Italiji?

Verč: Mislim, da ne pretiram, ko trdim, da je naša velika tragedija enačnje narodnosti in ideologije. To kašo smo si skuhalo sami in odgovornost za to nosi celotna naša povojna politika, tako »titovska«, kot katoliška. Italija je le izrabila možnosti, ki smo jih shizofrenično tudi sami ponujali. Naš odnos do Jugoslavije je v tem pogledu odigral odločilno vlogo. Nikoli nismo bili sposobni normalnega, realnega gledanja na jugoslovansko stvarnost. Kot da bi bili vsi pravoslavne vere, smo priznavali le Raj in Pekel, vmesne, pristno človeško, laične in racionalne poti so nam bile neznane. Za katoliški in emigrantski del socialistične Jugoslavije (in Slovenije) enostavno ni bilo, vse se je končalo nekje tam okoli leta 1940, za »titovce« je bilo vse, kar je prihajalo iz sosednje države, čisto zlato, za slovenske kominformiste pa je bil Tito, kot vemo, izdajalec in Jugoslavija večji sovražnik kot ves kapitalistični svet. V teh miselnih parametrih smo živeli in, delno, še danes živimo, če seveda življenja Slovencev v Italiji merimo le po naši »uradni« politiki. Kar me v vsej tej hiperideologizaciji odnosov med Slovenci v Italiji in tistimi v SR Sloveniji najbolj moti, je spoznanje, da so odločilno in politično vodilno vlogo v tem razdejanju duhov in vezi odigrali ljudje, ki z našim realnim življenjem niso nikoli imeli pravega stika. V ospredju ni bila namreč zavest o slovenski narodnostni skupnosti kot kulturnem in družbenem subjektu, temveč le »funkcija«, ki jo lahko ta psevdo subjekt odigra za sprotne politične manevre. »Biti Slovenec« je po eni strani pomenilo predvsem »biti anetikomunist«, po drugi pa »filojugoslovan«. Tako z emigrantske kot s titovske strani so nas vsi prihajali »učiti«, kako naj se vedemo, kako naj mislimo in kako naj molčimo: dolga vrsta ideologov, ki je v času fašizma izrabila prazen prostor ob skoraj popolnem uničenju naše avtohtone inteligence, preživelo pa je potisnila na rob dogajanja. Tej vsiljeni politični garnituri, ki je prišla od zunaj (ali iz vrst NOB ali iz nasprotnega tabora), še na kraj pameti ni prišlo, da bi vprašala, kaj pravzaprav pomeni biti Slovenec na tej zemlji in kaj pomeni dejanski antifašizem, ki se je pri nas začel nekako 20 let prej kot v Jugoslaviji in je za nas pomenil predvsem bitko



Jože Cesar: dr. Štrukelj

za dostojanstvo človeka pred stihijo organiziranega umskega in fizičnega nasilja. Rezultat vsega tega je brisanje naše realne zgodovine in vnašanje v potencialno avtohtono družbeno-kulturno življenje vedénjskih in mišljenjskih shem in modelov, ki so imeli kaj malo opraviti z dejanskim in v tradiciji zakoreninjenim življenjem Slovencev v Italiji. Spoštovanje človekovega dostojanstva je pri nas, na primer, predvidevalo tudi spoštovanje do tistih ljudi, ki jih je v dvajsetletnem preganjanju fašizem tako ali drugače »zlomil«, in do tistih, ki jim je moralno-etični imperativ pomenil več od slehernega »nujnega« in »objektivno pomembnega« političnega dejanja. Zato res ni slučajno, da je prvo pozitivno recenzijo Kocbekovega Strahu in poguma napisal Boris Pahor, ki ni izhajal iz NOB, ampak iz dvajsetletne avtohtone anti-fašistične tradicije. Vsa ta globoko človeška tradicija se je čez noč spremenila v izdajstvo, posledice teh vsiljenih »prevodov« pa nosimo še danes. Nič tolerantnejša ni bila katoliška stran, ki je vsak poskus dialoga z levico odvrčala kot grešno barantanje s hudičem in celo ne enkrat prav ob vprašanju odnosa z Jugoslavijo tvegala razkol znotraj lastnih vrst. Posledice političnega izrabljanja duhovnih vrednot so vidne še danes, ko je na primer na letnem zborovanju Drage moč občutiti ogromno razliko med doživljanjem vere in krščanskih vrednot kot poti k ljubezni (ta odnos je v večini primerov značilen za kristjane, ki živijo in se borijo za obuditev duhovnih vrednot v SR Sloveniji) in doživljanjem krščanstva kot nespravljivo borbo z materialističnim marksizmom (ta borba, ki ne temelji na ljubezni, ampak na nasprotovanju, je značilna za večji del politično organiziranih katoliških krogov pri nas). Če stalinizem razumemo tudi kot zahtevo po totalni kontroli nad človekovo sposobnostjo svobodno razmišljati o lastnih izbirah in kot onemogočanje vsake najmanjše deviacije od splošno sprejetih ali vsiljenih smernic, potem je mogoče reči, da ne ena ne druga stran nista razčistili odnosov z lastnimi, nasprotujočimi, a vendar konvergentnimi, stalinizmi. Brisanje naše avtentične in sploh človeške tradicije je nujno vplivalo tudi na razvoj vseh drugih oblik družbenega in kulturnega živ-

ljenja. Prav dobro se spominjam, kako mi je šolski katehet grozil z neodpustljivim grehom, če bi si drznil stopiti v Slovensko gledališče v Trstu, danes pa, ko je tržaško gledališče v rokah nosilcev tiste politične vizije, ki se je ob brisanju preteklosti izoblikovala v prvih povojnih desetletjih, žalostno ugotavljam, kako so si nekdanji sovražniki složni v nerazumevanju ali neupoštevanju dejanskega kulturnega prostora, v katerem Slovenci v Italiji živimo. Sodeč po nekaterih repertoarnih izbirah, ima človek občutek, da je naša edina težava že spet odnos, ki ga bomo znali vzpostaviti s travmami jugoslovanskega socializma, pri tem pa pozabljamo, da ne živimo v socializmu in da se tako oblikovno kot vsebinsko naš odnos do sveta spopada z bistveno drugačnimi vprašanji. Toliko opevana politična enotnost Slovencev v Italiji se že spet gradi »ad excludendum«, namesto da bi se spoprijela z dejanskim življenjem Slovencev v Italiji, ki ga ne tarejo le nacionalni ali ideološki problemi, ampak vsa tista vprašanja, ki so skupna tako Italiji kot celotnemu zahodnemu svetu (ekologija, naraščajoča brezposelnost, problemsko zastavljen odnos do vere in religioznih institucij, uživanje mamil, iskanje etičnih vrednot ob propadu ideoloških, odsotnost solidarnostnega občutka med ljudmi, beg v privatno dimenzijo življenja). Resnici na ljubo so vsi ti problemi prisotni tudi v jugoslovanski družbi, le da niso uporabljivi za kratkoročne in efektne politične manevre ali pa se našim političnim kulturnikom le tako dozdeva. In še nekaj je, kar smo v tej ozki politični viziji izgubili: kategorijo smeha, ki je bila sestavni del naše predvojne kulturne tradicije in je igrala osvobajajočo vlogo v sicer tragičnih okoliščinah fašizma. Tu mislim predvsem na smeh nad samim seboj, na avtoironijo, ki smo jo podedovali iz značilnega italijanskega mišljenja in ki je nedvomno botrovala nebolečemu, predvsem pa nemaščevalnemu prehodu iz enega zgodovinskega obdobja v drugo. Kako naj drugega sovražim, ko pa v njem spoznavam lastne napake in človeške pomanjkljivosti? Naša povojna politika je ta sproščeni odnos do sveta zamenjala s turobno »resnobnostjo« in je kvečjemu dopuščala satirični smeh, ki žigosa le druge, sebe pa nikoli. Ni mi treba posebej poudarjati, da je ta tradicija pristno slovenska in da je avtoironija v matični domovini še danes povsem neznana. Kot ubogljiva čreda smo se morali tudi Slovenci v Italiji prilagoditi kulturnem vzdušju, ki je prihajalo od zunaj.

Zorn: Katere posledice ima nerazumevanje in sprenevedanje realnega stanja Slovencev v Italiji?

Verč: Slovenec v Italiji se v večini primerov »požvižga« na brezplodne ideološke razprave v matični Sloveniji, zanimajo ga predvsem realna dejstva. Z zornega kota zahodnega sveta, ki mu pripada, so mu te razprave v glavnem nerazumljive in malodane absurdne. Nanje gleda bolj ali manj z distanco, ki jo ima tudi do drugih ideoloških razprav v socialističnih državah. Dvomim, da bi med Slovenci v Italiji našli človeka, ki bi znal jasno ločiti med pristojnostmi federacije in republike, da o tozdihi in podobnih kraticah, ki so za nas le zvok brez

prav vsebine, sploh ne govorim. To je prav tako, kot bi Slovenca v Ljubljani vprašal, kaj pri nas pomeni kratica PR in kaj PRI (za pojasnilo: prva je radikalna, druga pa republikanska stranka). Ko mu naša uradna politika vsiljuje hojo po ustaljenih in nezamenljivih političnih poteh, ko so mu v bistvu tuje, se Slovenec v Italiji raje in povsem naravno odloči za skok čez plot v smer širšega italijanskega sveta, kjer se, če že drugega ne, sooča z dejanskimi vprašanji lastnega sveta. Tudi to je seveda neke vrste asimilacija, razlika je le v tem, da gre tu za zavestno izbiro med normalnim, polnim življenjem in sprenevedanjem ob ideološko, politično ali populistično narodnoobrambno obarvani »manjšinski« . To težnjo moramo pač razumeti, ker se človek najraje ravna po liniji najmanjšega odpora: zakaj neki bi moral butati z glavo ob zid naše politične skleroze, ko pa mu je tako rekoč za vogalom na voljo svet, kjer je toliko variant in diferencij, da človek brez težave lahko najde svoj prostor.

Druga, nedvomno spodbudnejša varianta pa je, da se Slovenec v Italiji direktno, na osebni ravni in mimo uradnih kanalov, pridruži tistim posameznikom in skupinam, ki v SR Sloveniji skušajo udejaniti v vsakdanjem kulturnem in političnem življenju novo, neideološko in nedogmatsko gledanje na družbo in na mesto posameznika v njej. Osnova za ta skupni jezik, ki je končno realen in ne mistificiran, pa je zavest o temeljnih izhodiščih v liberalno-demokratskih načelih in v civilni družbi, predvsem pa v predpostavljani strogo laične vloge države. »Laičnost« pa pri nas pomeni odprt odnos do dejanske stvarnosti, vsakodnevno soočanje z resnico življenja, prepričanje, da mora biti državni aparat v službi državljanov, in ne obratno, upoštevaje in valorizirane vse različnosti, strogo ločanje državnega, strankarskega in cerkvenega aparata, odpoved sleherni »viziji« bodočnosti, ki zavestno prezira pomen in vrednost »sedanjosti, gledanje na človeka kot na individualno in ne kot na »objektivni« element umišljenega zgodovinskega razvoja, predvsem pa spoštovanje etičnega načela, po katerem ima vsak človek pravico sam iskati svojo pot v življenju in mu nobena apriorna vrednostna hierarhija ne more in ne sme vsiliti svojih kriterijev in zahtev v imenu večnih in nedotakljivih Resnic. Bitka za moderno, laično, neideologizirano družbo, v kateri se lahko sproščajo prav vse skupine in individualne pobude (od kulturnih do gospodarskih in političnih), pa je mogoča le tedaj, ko so nekateri osnovni pojmi pravne države in civilne družbe že globoko zakoreninjeni v družbeni zavesti. Naštete vrednote v Italiji še zdaleč niso uresničene (med Slovenci v Italiji pa sploh ne), vendar je zakoreninjena zavest, da so ustava in zakoni nad posameznikom in organizacijami vseh vrst, obenem tudi jamstvo za potencialno uspešnost in zaupanje v to bitko. To sploh ne pomeni, da se te težnje uresničujejo brez težav in odporov (dokaz za to je na primer načelno in ustavno priznavanje pravic Slovencev v Italiji in istočasno neudejanjanje teh pravic), pomembno pa je to, da se to zavestno in odgovorno demokratično mi-

šljenje vse bolj širi v italijanski družbi. Žal moram priznati, da je to mišljenje med Slovenci v Italiji šele v zametkih. Tukaj nosijo veliko odgovornost naše politične organizacije in stranke, ki v štiridesetih letih niso bile sposobne razumeti, kje sploh živijo. Nikoli niso na primer pomislile, da bi organizirale stalni legalni urad civilnih odvetnikov, ki bi vsako protislovensko in zato protiustavno zlorabo denuncirali sodstvu. Ni dvoma, da bi veliko tožb izgubili, vendar bi v štiridesetih letih prišlo do ustavnega sodišča toliko materiala, da bi se italijanska vlada prej ali slej morala zavesti svojih dolžnosti. Edini, ki koherentno hodi po tej poti, je Samo Pahor; kljub temu da so njegove pobude osamljene in celo potisnjene na rob našega političnega življenja, mu je italijanska zakonodaja že nekajkrat dala prav (včasih pa, kot vemo, tudi ne). In zdaj si predstavljajte, kako bi sodstvo reagiralo, ko bi se moralo spoprijemati z legalnimi in upravičenimi pritožbami tisočev in tisočev Slovencev, dan na dan, in to polnih štirideset let. Mislim, da je s tega zornega kota ocena »potuhnjenosti«, ki jo Samo Pahor daje našim političnim organizacijam, upravičena, mislim pa tudi, da je vzrok te »potuhnjenosti« globalni. Za naše narodne in politične organizacije je bila z nacionalnega vidika Italija po eni strani »mačeha«, po drugi pa ideološki sovražnik (Italija = kapitalizem = razredni sovražnik), s katerim se ni mogoče dogovarjati na podlagi »buržoaznih« pravil igre. Rešitev slovenskega vprašanja naj bi torej bila mogoča le na osnovi političnega dogovora med dvema antitetičnima svetovnonazorskima izhodiščema (tako nekako, kot so politične narave dogovori med ZDA in SZ). Jedro problema je bilo torej v sprejetju »pravil igre«, kar pa bi za našo »titovsko« stran pomenilo tudi odpoved ideološkim vezem z Jugoslavijo. To se seveda ni zgodilo, ker je pri nas ideologija vedno prevladovala nad dejanskim stanjem. Prisotnost italijanske države na naši zemlji smo priznavali le skozi pasivno kategorijo »lojalnosti«, nikoli pa nismo pomislili, da so prav italijanski zakoni in ustava lahko tudi jamstvo za naš potencialni demokratični razvoj. Da je tako še danes, kaže med drugim dejstvo, da se lahko Samo Pahor kot osamljen in zato včasih tudi neroden ali agresiven predstavnik civilnega mišljenja Slovencev v Italiji lahko zahvali izključno »Primorskemu dnevniku« (glasilu SKGZ), če mu ni uspela izvolitev v občinski svet.

Zorn: Kje so vzroki, da je tudi v osrednji Sloveniji vedenje o Slovencih v Italiji stereotipno in, kot praviš, daleč od realnega stanja?

Verč: Vprašanje določanja slovenskega subjekta v Italiji, tako s strani »manjšinca« kot s strani širšega slovenskega javnega mnenja, je bistvenega pomena pri premoščanju stereotipnih oznak. Vsak subjekt se namreč določa tako od znotraj kot od zunaj, uravnovešeno stanje pa doseže tedaj, ko je med obema oznakama, lastno in tujo, razlika čim manjša. Slovensko (uradno) javno mnenje je bilo v tem procesu samospoznavanja »zunanj« faktor določanja Slovencev v Italiji; ker pa je to določanje potrebovalo ustrezno ideološko kritje, smo se Slovenci v Italiji



Bogdan Grom: Perica

znašli v vrtincu besed in pojmov ter doživeli več faz ubeseditve »od zunaj«. Ko sem bil še otrok, je na stenčasu prosvetnega društva visela slika, kjer je bilo celotno ozemlje tako imenovane cone A (po letu 1954) zagrajeno s španskimi jezdecimi, iz tega ozemlja pa sta vkovana v verige trpeče gledala stari in otrok. Slika je prihajala iz Jugoslavije — in to je bil moj prvi stik s tem, kako Slovenci onstran meje gledajo na Slovence v Italiji. Ko sem vprašal, kdo je tisti deček, mi je stroga vzgojiteljica vtepla v glavo, da sem to vendar jaz in seveda vsi Slovenci v Italiji. Tu se je verjetno začela moja dolgoletna bitka z občutkom manjvrednosti, ki ni »naravna« slovenska lastnost: ta občutek mi je bil enostavno vsiljen. Tja nekje do polovice šestdesetih let smo bili za uradno slovensko javno mnenje »izgubljeni brat«, ki ga uničujejo v jarmu kapitalističnega in samo po sebi umevnega raznarodovalnega sistema. Slovenci v Italiji smo bili tedaj »živ dokaz krivičnosti zahodne družbe« in torej povsem uporabni za ideološko zlorabo. Kasneje, ko je Jugoslavija doživela gospodarski preporod in je bila njena »uspešnost« tako rekoč na dlani, se je tudi potreba po zunanjem sovražniku omilila (danes pa je, kot kaže, ta spet potreben). Takrat smo mi, bivši dokaz brutalnosti zunanjega sovražnika, postali nezanimiva »folklor«, na katero je mogoče gledati le zvrha navzdol. Teško si je predstavljati, koliko žalitev in ponižanj smo na ta račun doživeli od slovenskih »bratov« onstran meje. Potem je prišlo obdobje »mostu«, kjer nas že spet ni bilo, saj smo bili mišljeni le v funkciji povezave dveh kulturno-političnih svetovnih nazorov, nikoli pa ne kot subjekt, ki avtohtono živi in ustvarja svoj prostor in svoj pogled na oba svetova, ki ga obdajata. Ob zloglasnem »depozitu« so vsi nenadoma spet odkrili, kako zelo pomembni smo Slovenci v Italiji in znašli smo se v pravem vrvenju »brezdepozitnih« vabil. Od tedaj naprej smo v očeh Slovencev v Jugoslaviji neke vrste »srenejši brat«, ki si lahko preskrbi prav vse, kar si želi, in je zato priden, inteligenčen, srečen in sploh brez težav. Ko bi vse te ubeseditve »od zunaj«, ki izhajajo zgolj iz ideoloških, političnih ali gospodarskih

potreb uradnega slovenskega javnega mnenja, strnil v enotno oceno, bi dejal, da gre za dolgo vrsto laži in sprenevanj. Prav nič ne zamerim Slovincu v Jugoslaviji, da si je izoblikoval tako predstavo o Slovencih v Italiji, saj druge možnosti tudi ni imel. Prvih štirideset let po vojni je vse podatke o manjšini v Italiji dobival izključno iz naših uradnih virov, ki so o nas poročali tako, kot je to ustrezalo politični računici v SR Sloveniji, kasneje pa, ko je prišlo obdobje totalnega nezaupanja v vse uradne vire (in torej tudi v naše, ki so te vire ponavljali), je preprosto obrnil sliko in pripisal znak + povsod tam, kjer je uradnost kazala na negativiteto. Žalostna posledica vsega tega pa je vse večja oddaljenost med enimi in drugimi Slovenci, nerazumevanje realnega življenja enega in drugega (tudi mi smo vas »brali« le v črno-beli oznaki) in sploh odsotnost dejanske zavesti o tem, kaj manjšina pravzaprav je in koliko potencialnega bogastva je v tem čudnem in včasih prav »hibridnem« subjektu. Tudi zato je mogoče razumeti skrajno opreznost, ki vlada pri nas okrog novega, zadnjega po vrsti, pojma o skupnem slovenskem prostoru, še posebno, ko ga razglašajo ljudje, ki so nas v preteklosti »ubesedovali« z drugačnimi pojmi. In prav nič se ne čudim, da se Slovenija, in še toliko bolj Jugoslavija mučita z manjšinskimi problemi (recimo, italijanskim in albanskim, da o drugih sploh ne govorim): če Jugoslavija ni bila sposobna razumeti manjšin izven lastnih meja in jih je kvečjemu uporabljala le kot objekt lastnih potreb in zahtev, kako sploh more razumeti probleme tujih manjšin znotraj lastnih meja.

Zorn: Ali bo Slovincem v Italiji uspelo udejaniti nov pogled nase in na matično domovino tudi v institucionalnih oblikah?

Verč: Delno se položaj pri nas že spreminja. Zavest o dejanskem stanju naše »specifike« se vse bolj širi med mlajšo generacijo, ki »slovenstvo« razume bistveno drugače, kot so ga njeni očetje. Tudi mi, naj vam bo to v tolažbo, smo se znašli v krizni situaciji; tako je nujno treba prevetrili vse naše uradne ustanove, ki so danes že relikv starega in totalitarnega mišljenja. V tem procesu demokratizacije našega družbenega življenja sta odločilnega pomena solidarnost in razumevanje tistih slovenskih krogov, ki se borijo za laično podobo Slovenije in Jugoslavije. Vendar s spoštovanjem do vseh, ki so danes v ospredju civilnega boja v Sloveniji, takoj dodajam (naj mi tega ne zamerijo), naj nas nikar ne prihajajo »učiti«, kaj je to demokracija, ker imamo na tem področju bistveno več izkušenj in znanja, izhajajočih iz neposrednega in vsakdanjega življenja v demokratični družbi. Strankarski pluralizem je na primer pri nas že pravo rakasto obolenje, ne zato, ker je kot sistem zgrešen (prav obratno), ampak zato, ker so se stranke polastile vseh javnih in manj javnih ustanov v življenju Slovencev v Italiji in so enopartijski sistem zamenjali z večstrankarsko objestnostjo, ki nikomur ne dopušča, da bi lahko brez strankarske izkaznice kaj dosegel. V tem so si edini vsi, tako »rdeči« kot »beli«. Naša toliko opevana »enotna delegacija«, ki je zdaj, hvala bogu, v zatonu, je svoj cilj dosegla: razdelila si je oblast, zadovoljila individual-

ne in strankarske apetite in zagotovila sivi mir krhkih političnih ravnotežij. Življenje pa je z našega kulturnega in političnega obzorja izginilo, nezaupanje v inštitucije naraslo in »pišmeuhovstvo« dobilo prav zaskrbljujoče dimenzije. Novi faktor asimilacije torej, za katerega nosimo odgovornost mi sami. Vse to je sicer mogoče preboleti in popraviti, ker se tradicionalne stranke Slovencev v Italiji (komunisti, socialisti in Slovenska skupnost) počasi zavedajo vzrokov stalnega osipa slovenskih glasov na volitvah. Možnosti za preokret torej so. Poglavlje zase pa je Slovenska kulturno-gospodarska zveza (SKGZ), ki je svojo politiko osnovala predvsem na tesni povezavi med slovensko vlado (tudi jugoslovansko) in zamejstvom. V življenje Slovencev v Italiji je SKGZ prenesla miselne in organizacijske modele, ki so tipično jugoslovanski in socialistični: predvsem to ni nobena stranka, bolj je podobna tipu organizacije SZDL, ki naj bi združevala raz-



Bogdan Grom: Johan

lične komponente slovenske družbe v Italiji, ob tem pa si obdržala pravico odločanja in bolj ali manj vsiljenega usmerjanja. Dejansko je pravica odločanja v rokah ozke politične in ekonomske oligarhije, ki svoje oblasti ni nikoli izpuстила iz rok. Čeprav je bolj podobna privatnemu klubu kot stranki, je pri delitvi oblasti politika SKGZ popolnoma strankarska, ob tem pa ima pred drugimi nezanimljivo prednost, da se nikoli ne predstavi slovenskim volilcem in torej nima komu odgovarjati za svoje početje. Zato lahko ob kritikah, ki jih doživlja, mirno molči in sploh odvrta diskusijo, ki bi postavila na dnevni red njen »sestop z oblasti«. Da gre za nemajhno oblast, ki deli ne samo mnenja, ampak tudi službe, je razvidno iz dejstva, da so vse naše pomembnejše družbenokulturne ustanove dejansko v rokah SKGZ: svojega človeka je postavila na čelo Slovenskega gledališča v Trstu, Glasbene matice, Tržaške kreditne banke, slovenskih radijskih oddaj, deželnega gospodarskega združenja, Združenja slovenskih prosvetnih društev v Italiji, združenja športnih organizacij, praktično vsega, kar leze in gre po našem ozemlju (izjema so seveda katoliške organizacije, prav tako združene v fantomatičnih vsenarodnih zbo-

rih, ki pridno sedajo za skupno mizo in z integralistično versko-političnih pozicij terjajo svoj delež). Poleg tega ima SKGZ popolno kontrolo nad založništvom ZTT in nad Primorskim dnevnikom, to se pravi nad osnovnimi viri informacije. Ta vir informacije je bil vedno v sozvočju z osrednjo slovensko oblastjo, danes pa, ko med republiko in federacijo prihaja do trenj, plava v neki čudni negotovosti, čakajoč verjetno na razjasnitev. Svoje linije Primorski dnevnik ni nikoli imel: če bo razjasnitev pozitivna in ne preveč travmatična, potem se bo tudi časopis prilagodil novim razmeram, če pa bo razjasnitev negativna in avtoritarna, se bo spet prilagodil razmeram. Če uporabljam marksistično terminologijo, potem je SKGZ eden izmed pomembnejših »objektivnih« faktorjev prepada, ki zija med našim realnim življenjem in njegovo umišljeno podobo, to pa je obenem tudi pomemben faktor asimilacije. Beg intelektualcev in živih, ustvarjalnih dejavnikov našega družbenopolitičnega življenja iz njenih vrst je le naravna posledica njene politike, naj si njen predsednik še tako prizadeva dokazovati, da so »naši razmišljujoči ljudje požrtvovalni delavci v strukturah narodnosti«, kot je dejal ob nekem intervjuju.

Zorn: Sodeč po tvojih ocenah, naj bi bila torej krivda za vse nerešene probleme Slovencev v Italiji predvsem na slovenski strani?

Verč: To sploh ne drži. Nacionalistične težnje, mizerna kulturna in politična podoba Trsta (Lista za Trst), nespoštovanje obveznosti italijanske vlade do naših pravic nosijo prav tako in verjetno še večjo odgovornost kot mi sami. Vendar to ponavljamo že štirideset let in v tem ni nobena novost. Vzpostavljanje dialoga, o katerem vsi govorimo, pa se ne začneja pri odkrivanju tujih napak, temveč z zavestnim priznanjem lastnih. Če tisti del italijanske stvarnosti, ki negativno vpliva na rešitev medsebojnih odnosov med Slovenci in Italijani, tega ni sposoben narediti, je to predvsem njegov problem, ki ga ne morem rešiti s frontalnim predpostavljanjem lastne absolutnosti izbir in vedenj. Po domače povedano: vsakdo naj najprej pometa pred svojim pragom, šele nato se lahko z izčiščeno zavestjo o lastni realnosti postavi pred »drugega«, naj bo ta še tako trd in nepopustljiv. Veliko notranjih travm in zunanjih ponižanj ter obsodb je bilo potrebnih, da je ta zavest začela pridobivati realnejše in predvsem konkretnije konture v življenju Slovencev v Italiji. Vsaka nova zavest se rodi z zanikanjem. Moja generacija verjetno ne bo prebolela faze zanikanja, upam le, da bo mlajša generacija udejanila sicer nelahko konstruktivno fazo porajajoče se zavesti o dejanskem slovenskem subjektu v Italiji. Po mojem mnenju je to edina izbira, ki nam preostaja, saj je življenje, stkanjo iz laži in sprenevanj, tista gladka pot, ki uničuje posameznika in skupnost. Jaz pa sem prepričan, da bomo preživeli.

20. 11. 1988

Spraševal je Aleksander Zorn

Poudarki iz predkongresnih dokumentov

Nova KPI za novo politično smer

Drugi del: Alternativa, nova stopnja v zgodovini republike

Prelomnica v politiki KPI

1. Dvomu so izpostavljene bistvene plati ustavne ureditve. Vse bolj usiha družbeno soglasje glede najosnovnejših pogojev političnega sožitja v demokratični ureditvi. Gospodujoči krogi potiskajo v vse večjo podrejenost sloje in interese, ki so se doslej prepoznavali v KPI. Okrnitev «premične lestvice» za delavske mezde, omejevanje tajnega glasovanja v parlamentu, snovanje institucionalnih reform zgolj v mejah vladne večine, pritiski zoper neodvisnost sodstva, sestradanost sistema krajevnih uprav; vse to priča o selitvi političnega odločanja iz demokratično nadzorovanega institucijskega prostora. V takih pogojih utegne za večji del italijanske družbe postati prehod v Evropo tvegan korak.

2. V teh letih se je Italija sicer gospodarsko okrepila in se prerinila v ozji krog najrazvitejših držav. Toda obzorje novih možnosti oži danes oligarhično, maloštevilno vodstvo modernizacijskih procesov na družbenem, gospodarskem in kulturnem področju. Delavsko gibanje, delovni ljudje, sile levice in napredka postavljajo zato vprašanje novega, drugačnega vodstva, ki naj inovacijske procese vpreže v družbeno korist in demokratično nadzorstvo.

3. Kosata se dva možna odgovora na izziv. Prvi želi stlačiti politično dialektiko v meje vladajoče večine in tako izsiliti novo «dejansko» ustavno ureditev; vladna večina naj bi tako prevzela vlogo, ki jo je v zadnjih štiridesetih letih odigrala KD. Drugi odgovor se poteguje za preureditev političnega sistema, da bo zagotavljal pristo tekmovanje in merjenje med alternativnimi vladnimi programi in sestavi.

Za prvi odgovor se ogreva petstrankarsko zavezništvo; le-to pomeni sicer krizo dozrajšjega političnega sistema, hkrati pa že poskus odgovora nanjo v smeri trpnega prilagajanja koristim močnejših sil v družbi, saj s svojo vnaprejšnjo ograjenostjo pospešuje notranjo prepirljivost in sibi vpliv vlade vpričo gospodarskih mogočnikov. Taka vlada ne more biti kos osnovnim naloga odprave državnega deficita in aktivne evropske integracije.

Za drugo pot, pot alternative, se poteguje KPI.

Alternativa, politične stranke, katoliški svet

4. Alternativa pomeni za KPI odločitev in predlog.

Alternativo terjajo procesi inovacije in modernizacije italijanske družbe. Reformo republiških institucij je mogoče doseči le z razmahom državljskih pravic in demokratičnega življenja sploh. Državljanom naj se zato omogoči neposrednejše izbiranje vlad in programov.

Alternativo ponuja KPI drugim levičarskim in naprednim, najsibo katoliškim kot laičnim silam. Kot večinska sila lahko alternativa prodre le, če bo zaobjela tudi sile, ki so danes vprežene v petstrankarsko koalicijo.

Pred nami je obdobje opozicije za alternativo. Pri tem mora imeti prednost vsebina politike pred zavezništvom.

Alternativa ne more biti brez strateške prerazvrstitve obeh največjih levičarskih strank. Toda izogibati se moramo ideološkemu razkolom. Gre za to, da pride do globokih premikov v razmerjih med strankami, med njimi in družbo ter znotraj samih strank.

Od KPI terja alternativa ves kritični naboj množične, kulturno in politično avtonome stranke.

Strategija zgodovinskega kompromisa je dokončno za nami.

5. Politično krmarjenje PSI skozi 80 leta je razgradilo dotenanji okvir političnih in medstrankarskih razmerij. Pravočasno je PSI zaznal krizo političnega sistema, a ni se odločil, da bi zanjo iskal rešitev, pač pa da usmeri njen tok na svoj mlin. Vpregel se je v tekmovalno sodelovanje s KD na gladini obstoječega družbenega in političnega položaja.

Politična dialektika se s tem vse bolj seli v vzajemno pogojevanje strankarskih vrhov. Uspehi, ki jih je PSI požel s takim početjem, pa ne odtehtajo stroškov. KD je svoje volilne, politične in oblastvene položaje le še utrdila. Delavci in sindikat so šibkejši, gospodarski in finančni mogočnejši pa predrznejši. Če bo PSI vztrajal pri tem, se bo v zdajšnji koaliziji uklenil v kletko neogibne podrejenosti stranki KD. Dane so torej možnosti, da se PSI premisli. V to smer naj KPI zastavi svoj vpliv.

6. V levičarskih in sredinskih krogih

vlada zaskrbljenost nad nevarnostjo zamrznitve obstoječih razmer. Republikanci se otepajo utesnjenosti med mliniskima kamnoma KD in PSI. Socialisti spoznavajo, da so zožili možnosti družbenih reform ter zaostri neravnovesja in neenakopravnost v družbi. V katoliškem svetu in v civilni družbi vlada zaskrbljenost nad oženjem pristonjnosti parlamenta ter obleganjem samostojnosti sodne oblasti in krajevnih uprav. Po vodi so šli upi glede preobrata, ki naj bi ga bilo sprožilo prvo socialistično predsedstvo vlade. Zato se ja na levičarski marsikatera ost zoper KPI unesla tako pri radikalcih kot tudi pri zelenih in demoproletarcih.

7. Navzlic volilnim uspehom KD je danes katoliški svet v kulturnem, družbenem in civilnem pogledu členovitejši. Res je sicer, da se po eni strani gibanje «Comunione e liberazione» zavzema kratkomalo za «katoliško oblast». Res pa je tudi, da mrgoli združenj in gibanj, ki se vnamajo za uveljavljanje vrednot osvobajanja, vzajemnosti in demokracije v družbi in se kar se da stvarno potegujejo za mir, zoper oboroževanje, za varstvo narave, za pomoč tretjemu svetu, zoper vsakršne oblike odtujevanja in odrivanja.

Alternativa terja od nas, da na novo strateško domislimo katoliško vprašanje.

8. KD se po svoji zgodovini in idejni členovitosti loči od tradicionalnih evropskih konservativnih strank. Katoliški reformizem v njej ni odigral zanemarljive vloge. Toda vztrajanje v nedogled pri težiščni vlogi KD je za zrelo italijansko družbo nevzdržno. Aldo Moro je spoznal, da je sprostitvev politične dialektike v italijanski družbi v opreki s strankarsko koristjo KD. De Mitova KD se je tem spoznanjem izneverila. Navezala je novo prednostno os z gospodarsko in finančno oblastjo in se okoristila z obnovljeno družbeno prisotnostjo cerkve in katoliških organizacij. Na italijanskem jugu je svojo oblast ponovno strnila tudi na starih temeljih široko razpredene nezakonitosti. Svojo središčno vlogo želi KD utrditi z ustavno — institucionalnimi spremembami. To bi bil vir nove, nevarne togosti v italijanskem političnem sistemu. Lastno samobitnost mora KD pretolmačiti mimo kakršnekoli zastarele središčnosti. Od tega bodo imeli korist naprednejši tokovi v sami KD, ki so danes vključeni v dvojne okove politične enotnosti katoličanov in nedotakljivosti petstrankarskega zavezništva.